

времен и народов создавать понятия, давать их систематизацию, предлагать критерии классификации различных категорий права и государства. Поэтому теорию государства и права можно считать не только (и не столько) классификационной и описательной наукой, а систематической. Этим объясняется значение теории государства и права как методологической основы для отраслевых юридических наук. История политических и правовых учений относится к описательным и классификационным наукам; она предоставляет фактический материал и задает своеобразный масштаб для исследований и оценок в рамках теории государства и права, философии права, социологии права.

Теоретико-правовые дисциплины справедливо относят к фундаментальным юридическим наукам – они позволяют глубже понять связь права с другими социальными регуляторами, уяснить, что знание правового феномена должно основываться не только (и не столько) на детальном запоминании многочисленных фактов, но, главным образом, на выработке собственного профессионального отношения к действующему праву и правовому порядку с учетом разных возможностей и желательных перспектив его развития.

Библиографические ссылки

1. Алексеев Н. Н. Основы философии права. СПб., 1999.
2. Захарцев С. И., Сальников В. П. Философия и юридическая наука. М., 2019;
3. Захарцев С. И., Сальников В. П. Философия. Философия права. Юридическая наука. М., 2015.
4. Михайловский И. В. Очерки философии права. Т. 1. Томск, 1917.
5. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. СПб., 1909. т. 2.
6. Философия права. Словарь / Общ. ред. и сост. В. Н. Жуков. М., 2020.
7. Фролова Е. А. Рациональные основания права: классика и современность. М., 2020.
8. Юридическая наука в современном мире: Россия и Болгария: монография / под общ. ред. Е. А. Фроловой. М., 2020.

РАЗВІЦЦЁ АЙЧЫННАЙ КРЫМІНАЛЬНА-ПРАВАВОЙ НАВУКІ Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ XX СТАГОДДЗЯ

С. А. Гур'еў

*дацэнт кафедры фінансавага права і прававога рэгулявання гаспадарчай дзейнасці юрыдычнага
факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат юрыдычных навук,
Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт, вул. Ленінградская, 8, 220030, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
raramfor@gmail.com*

У артыкуле разглядаюцца прычыны згортвання крымінальна-правовых даследаванняў у Беларускай ССР у канцы 1930-х – пачатку 1940-х гг., а таксама асноўныя этапы адраджэння і развіцця айчынай навукавай школы крымінальнага права ў другой палове XX стагоддзя. Пералічаны асноўныя фактары, якія ўплывалі на навуковыя працы. Акцэнтуюцца ўвага на ўнёсак у даследаванні гісторыкаў крымінальнага права.

Ключавыя словы: навука крымінальнага права; гісторыя права.

THE DEVELOPMENT OF BELARUSIAN CRIMINAL LAW SCIENCE IN THE SECOND HALF OF THE XX CENTURY

S. A. Guryev

*Associate Professor of the Department of Financial Law and Legal Regulation of Economic Activity of the Law
Faculty of the Belarusian State University, Candidate of Legal Sciences,
Belarusian State University, 8, Leningradskaya Str., 220030, Minsk, Republic of Belarus
raramfor@gmail.com*

In the article are considered the reasons for the curtailment of the research of criminal law in the Byelorussian SSR in the late 1930s - early 1940s, as well as the main stages of the revival and development of the national scientific school of criminal law in the second half of the 20th century. The main factors that influenced the scientific process are listed. Special attention is paid to the contribution to the research of historians of criminal law.

Key words: science of criminal law; history of law.

На змену значнаму росквіту беларускай савецкай крымінальна-прававой навукі і заканадаўства, які адбываўся пачынаючы з 1920-х гг., у перадваенны і асабліва ваенны перыяд прыйшоў пэўны заняпад у дадзенай сферы [2-4].

Наступствамі ідэалагічнага дагматызму ў савецкай навуцы 1930-х гг., які суправаджаўся палітычнымі рэпрэсіямі ў адносінах да айчынных навукоўцаў-прававедаў (У. І. Пічэта, Г. Е. Парэчын, Н. М. Гуткоўскі, В. Д. Дружыц і інш.), а таксама стратаў, панесеных навукай і адукацыяй у перыяд Вялікай Айчыннай вайны, сталіся практычна поўнае зруйнаванне айчыннай школы крымінальнага права, яе матэрыяльна-тэхнічнай і ў пэўнай ступені кадравай асновы, адбылося амаль поўнае згортванне якіх-небудзь маштабных навуковых даследаванняў.

Акрамя таго, тагачасная цэнтралізацыя крымінальнага заканадаўства, якая выявілася ў прыняцці шэрагу агульнасаюзных крымінальных законаў і падрыхтоўцы праекту агульнасаюзнага крымінальнага кодэкса, прывяла да змяншэння неабходнасці ўласных крымінальна-прававых даследаванняў у саюзных рэспубліках, у тым ліку Беларускай ССР.

Тым не менш, да другой паловы XX стагоддзя большасць згаданых акалічнасцяў была пераадолена і ў Беларускай ССР была створана ізноў уласная крымінальна-прававая школа. Мы кажам аб “новым нараджэнні” дадзенай з’явы менавіта зважаючы на апісанае фактычна поўнае зруйнаванне даваеннай разглядаемай навуковай школы і звязанае з гэтым парушэнне ў пераемнасці навуковых даследаванняў.

Па-першае, Мінскі юрыдычны інстытут, які аднавіў сваю працу ў жніўні 1944 г. ужо ў 1954 г. быў ператвораны ў юрыдычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта [1, с. 4]. Некалькі пазней (1 сакавіка 1965 г.) у выніку рэарганізацыі ў БДУ у якасці самастойнага навуковага і вучэбна-метадычнага падраздзялення была створана кафедра крымінальнага права.

Па-другое, у гэты перыяд саюзныя рэспублікі пасля меўшага месца перарыву пачалі зноў надзяляцца заканадаўчай кампетэнцыяй па распрацоўцы ўласнага крымінальнага заканадаўства, што пабудзіла айчынных навукоўцаў (І. І. Гарэлік, М. М. Меркушаў, І. С. Цішкевіч, В. А. Шкурко, П. К. Еўдакімаў, Е. В. Кічыгіна, Я. А. Мацвіенка, С. П. Маргунскі і інш.) актыўна заняцца распрацоўкай пытанняў Агульнай і Асаблівай частак крымінальнага права. У сукупнасці згаданыя фактары зрабілі магчымым прыняцце Беларускай ССР уласнага Крымінальнага кодэкса (КК) 1960 г., які меў пэўныя адрозненні ад адпаведных законаў іншых саюзных рэспублік і па некаторых аспектах пераўзыходзіў іх у сваёй тэарэтычнай распрацаванасці.

Па-трэцяе, з канца 1950-х гг. актыўнымі крымінальна-прававымі даследаваннямі занялося Міністэрства юстыцыі БССР, а пасля яго ліквідацыі ў 1960 г. – Юрыдычная камісія пры Саўміне БССР, асноўнай задачай якой з’яўлялася кадыфікацыя і сістэматызацыя заканадаўства, разгляд законапраектаў. Прычым варта адзначыць, што Юрыдычная камісія шчыльна ўзаемадзейнічала з айчыннымі навукоўцамі ў сваёй працы [5].

Прыняцце КК БССР 1960 г., тэрмін дзеяння якога стаў самым працяглым сярод беларускіх савецкіх крымінальных законаў, прывяло да патрэбы ў далейшых даследаваннях асноўных крымінальна-прававых інстытутаў і нормаў. Ужо ў 1963 г. групай вядучых выкладчыкаў крымінальнага права БДУ (І. І. Гарэлік, М. М. Меркушаў, І. С. Цішкевіч, В. А. Шкурко, С. Т. Шардыка, Г. Ф. Басава і інш.) быў падрыхтаваны каментарый да КК [6].

У 1960–80-я гг. беларускія навукоўцы актыўна займаліся даследаваннямі найбольш важных пытанняў крымінальна-прававой галіны, такіх як падставы крымінальнай адказнасці, тэарэтычныя праблемы вызначэння злачынства і прычыны злачыннасці, віна і яе формы, матывы злачынных паводзін, крытэрыі адрознення злачынных і незлачынных паводзін, саўдзел, тэарэтычныя асновы кваліфікацыі злачынстваў, множнасць злачынстваў і яе формы, пакаранне і інш. Прадпрымаліся спробы выяўляць заканамернасці функцыянавання крымінальнага права ў барацьбе са злачыннасцю, прычыны і ўмовы, якія параджаюць злачыннасць, распрацоўваліся навуковыя рэкамендацыі па ўдасканаленні дзеючага крымінальнага заканадаўства і практыкі яго прымянення [4, с. 100].

Акрамя ўжо згаданых навукоўцаў, значныя навуковыя распрацоўкі ў адзначаны перыяд існавання Беларускай ССР ажыццявілі С. Т. Шардыка, Л. В. Багрый-Шахматаў, Э. А. Саркісава, А. В. Садоўскі, П. А. Дубавец, В. С. Шыкуноў, А. У. Баркоў, І. А. Грунтоў, В. М. Хоміч, М. М. Бажанаў, А. А. Прымачонак, Н. А. Бабій, Р. З. Мархасёў, В. Т. Калмыкаў, Г. А. Шумак і інш.

Нягледзячы на тое, што беларускімі навукоўцамі ажыццяўляліся спробы пераадолення дагматычных метадаў даследавання, у навуцы 1950-1980-х гг. паранейшаму дамінаваў класава-партыйны падыход з характэрнымі спробамі паказваць перавагі савецкай крымінальна-прававой палітыкі над іншымі. Толькі з абвяшчэннем незалежнасці Рэспублікі Беларусь сталі магчымымі аб'ектыўныя навуковыя даследаванні ў галіне крымінальнага права.

Асноўныя крымінальна-прававыя распрацоўкі 1990-х гг., звязаныя з пабудовай уласнай беларускай прававой сістэмы і пераходам да незалежнай і дэмакратычнай дзяржаўнай крымінальна-прававой палітыкі, значным вынікам чаго з'явілася распрацоўка і прыняцце КК Рэспублікі Беларусь 1999 г., над канцэпцыямі якога працавалі А. У. Баркоў, І. І. Гарэлік, І. С. Цішкевіч, В. А. Шкурко, Н. А. Бабій, І. А. Грунтоў, П. А. Дубавец, У. М. Хоміч, В. В. Марчук, Ю. Л. Шаўцоў і інш.

Разглядаючы пытанне развіцця айчыннай крымінальна-прававой навукі нельга абыйсці ўвагай даследаванні гісторыі крымінальнага права, асабліва шмат якіх было ажыццёўлена з набыццём незалежнасці Рэспублікай Беларусь. У кнігах беларускіх гісторыкаў права (А. Ф. Вішнеўскага, Т. І. Доўнар, В. А. Круталевіча, С. Ф. Сокала, М. У. Сільчанкі, В. А. Шаўкаплас, Я. А. Юхо і інш.) пачалі разглядацца пытанні развіцця дзяржаўнасці і права Беларусі [1, с. 7-8].

Я. А. Юхо, Т. І. Доўнар, Л. В. Паўлава і інш. удзельнічалі ў перавыданні Статута Вялікага княства Літоўскага 1588 г., у якім змяшчаліся, ў тым ліку, крымінальна-прававыя палажэнні.

Асабліва варта адзначыць унёсак у развіццё гісторыі айчыннага права, у тым ліку крымінальнага, выбітнага навукоўцы Я. А. Юхо, які стаў заснавальнікам навуковай гісторыка-прававой школы Беларусі і якому належаць такія працы, як “Крыніцы беларуска-літоўскага права” (Мінск, 1991), “Кароткі нарыс гісторыі дзяржавы і права Беларусі” (Мінск, 1992), “Гістарыяграфія гісторыі дзяржавы і права феадальнай Беларусі” (Мінск, 1999 г.), “Гісторыя дзяржавы і права Беларусі” (Мінск, 2000) і інш.

Такім чынам, у другой палове XX стагоддзя адбылося адраджэнне беларускай савецкай навуковай школы крымінальнага права. Нягледзячы на аб'ектыўныя цяжкасці, з якімі давялося сутыкнуцца айчыннай юрыспрудэнцыі, крымінальна-прававыя даследаванні ў разглядаемы перыяд ажыццяўляліся на высокім навуковым узроўні і з набыццём Рэспублікай Беларусь незалежнасці назапасілі канцэптuallyя і практычныя асновы для пабудовы сучаснага беларускага крымінальнага права і дзяржаўнай крымінальна-прававой палітыкі.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Доўнар, Т. І. Зараджэнне айчынай гісторыка-правовай навукі і яе развіццё ў Беларускім дзяржаўным універсітэце // Весн. БДУ. Сер. 3, Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. 2010. № 3. С. 3–9.
2. Гур'еў, С. А. Першы Крымінальны кодэкс Беларускай ССР: аналіз і характарыстыка асноўных прававых тэорый і палажэнняў // Весн. БДУ. Сер. 3, Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. 2010. № 3. С. 82–85.
3. Гур'еў, С. А. Развіццё крымінальнага права Беларускай ССР пасля прыняцця Крымінальнага кодэкса 1928 года // Весн. БДУ. Сер. 3, Гісторыя. Філасофія. Псіхалогія. Паліталогія. Сацыялогія. Эканоміка. Права. 2012. № 1. С. 85–89.
4. Гур'еў, С. А. Тэндэнцыі станаўлення і развіцця беларускага крымінальнага права ў 1920-80-я гг. // Весн. БДУ. Сер. 3, Гісторыя. Эканоміка. Права. 2015. № 3. С. 97–101.
5. Протоколы заседания юридической комиссии при Совмине БССР (1961 г.) // НАРБ. – Ф. 1271. Юридическая комиссия при Совете Министров БССР. Оп. 1. Ед. хр. 7. Л. 24–25.
6. Уголовный кодекс Белорусской ССР : комментарий / И. И. Горелик [и др.] ; под общ. ред. С. Т. Шардыко, Г. Ф. Басова. Минск : Гос. изд-во Белорус. ССР, 1963. 278 с.

ИНСТИТУТ ПРЕСТУПЛЕНИЯ В ПРАВЕ ВЕЛИКОГО КНЯЖЕСТВА ЛИТОВСКОГО XVI ВЕКА В НАУЧНОМ НАСЛЕДИИ ПРОФЕССОРА И. А. ЮХО

С. Г. Ковалёва

*доцент кафедры истории и теории государства и права Черноморского национального университета имени Петра Могилы, кандидат юридических наук, доцент,
Черноморский национальный университет имени Петра Могилы, ул. 68 Десантников, 10, 54000,
г. Николаев, Украина,
svetkovaleva0902@gmail.com*

В статье рассматривается вклад профессора И. А. Юхо в исследование института преступления в правовой системе Великой княжества Литовского в XVI в. Выявлены многие аспекты такого института, а также эволюция методологических и мировоззренческих позиций. Показана роль И. А. Юхо как основоположника белорусского советского и постсоветского ученого.

Ключевые слова: литовско-русское право; уголовное право; история права; научное наследие И. А. Юхо; институт преступления.

THE INSTITUTE OF CRIME IN THE LEGAL SYSTEM OF GREAT DUCHESS OF LITHUANIA (XVI CENTURY) IN PROFESSOR J. A. JUKHO'S SCIENTIFIC HEREDITY

S. G. Kovaleva

*Associate Professor of the Department of History and Theory of State and Law of the Black Sea University of Peter the Great, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Petro Mohyla Black Sea National University, 10, 68 Paratroopers Str., 54000, Nikolaev, Ukraine,
svetkovaleva0902@gmail.com*

This article deals with the contribution of professor J. A. Jukho in the investigation of the institute of crime in the legal system of the Great Duchess of Lithuania in XVI century. Lots of aspects of this institute studied by the scientist is revealed as well as the evolution of his methodological and worldview positions. J. A. Jukho's role as the founder of Belarusian Soviet and post-Soviet Lithuanistic studies is shown.

Key words: Lithuanian-Russian law; criminal law; legal history; scientific heredity of J. A. Jukho; the institute of crime.

В классическом наследии белорусской историко-правовой науки одно из наипочётнейших мест принадлежит Иосифу Александровичу Юхо. Научные интересы